

Karel Jaromír Erben – Dvojčata

Byl jeden král a jedna králová, ti neměli žádných dětí a byli proto tuze smutni. Jednou když spolu koukali z okna, přišla sem jedna stará žena se sedmi dětmi, jedno menší než druhé, a to nejmenší chovala na ruce; prosila, aby jí něco dali, že nemá těm dětem co dát jíst. Tu se králová dala do pláče a plakala, až jí srdce usedalo; a když se jí žena ptala, proč pláče? Řekla: „Jakpak nemám plakat, když tě vidím se sedmi dětmi a nemáš jim co dát jíst, a já bych jim měla co dát jíst a nemám ani jednoho děťátka!“ Ta žena jí povídá: „Neplačte, paní králová! Vy si můžete lehce k dětem pomoci. Pan král má rybník a v něm dost ryb. Ať dá jednu vylovit a vy si ji uvařte a jezte; co nesníte, dejte kobyle, a co kobyla nesní, dejte psici, a co psice nesní, ty kůstky zakopejte do zahrady.“

Když potom přišel čas, dostala králová dva krásné synáčky, kobyla dostala dvě hříbátka běloušky, psice dva pejsky hnědoušky a v zahradě vyrostly dva proutky jako dva mečíky samorosty. Ti dva synáčkové královi rostli, ale ne tak jako jiní lidé pomalu rostou: když jim byl rok, byli jako sedmiletí chlapani; když jim byly dvě léta, byli jako hoši, co mají čtrnáct let, a když jim byly tři léta, byli už dospělí jako jiní jedenadvacetiletí mládenci; a byli tak jeden druhému podobní, že ani král otec jednoho od druhého nemoh rozoznat.

Když tak už byli vzrostlí, šli k otcovi a řekli: „Otče, my půjdeme do světa!“ – „Jděte,“ řekl král, „abyste něco zkusili a něčemu se naučili.“ – Tak dobře. Každý si vzal toho jednoho koně Bělouše, jednoho psa Hnědouše a ten jeden meč Samorost; pak si sedli na Bělouše a jeli a jeli pořád, až přijeli do jednoho hustého lesa. V tom lese stál veliký dub a před tím dubem rozcházela se cesta na dvě strany: jedna šla vpravo, druhá vlevo. Když ti dva bratři k tomu dubu přijeli, nevěděli, kterou cestou mají se dát. Tak ten starší povídá: „Víš-li co, bratře, rozejděme se, však není dobře, abychom pořád spolu jeli: ty jeď jednou cestou a já pojedu druhou. A tu do toho dubu zarazíme každý svůj nůž, abychom měli znamení, až se do dne do roka zase vrátíme. Najde-li ten, kdo tu z nás bude dřív, druhého nůž po obou stranách čistý a bez rezu, bude vědět, že je ten druhý živ a zdrav, a pak tu počká, až se vrátí; bude-li ale druhého nůž na obou stranách rezavý, bude vědět, že druhý je mrtev, a tak už čekat nebude, ale pojedou domů sám.“

Tak se spolu rozloučili, a starší jel potom cestou vpravo a mladší vlevo.

My se zatím podíváme za tím starším.

Ten starší jel dlouho, dlouho lesem, až se konečně dostal ven a přijel do jednoho velkého města. To město bylo celé vnitř i zevnitř černým sukrem potaženo na znamení smutku. Blízko u brány byla hospoda. On tam vejde a ptá se hospodského, co nového? A co ten smutek znamená? Hospodský povídá: „Och, milý pane! vy musíte zdaleka být, že ani nevíte, jaké my tu máme neštěstí!“ – „A jaké?“ – „Vidíte tamhle tu skalku v lese a pod ní tu kapličku: tam v té skalce zdržuje se už od mnoha let velikánský drak a každý rok musíme mu tam do té kapličky dát k sežrání jednu pannu, na kterou padne los; a kdybychom tak neudělali, zadával by nás všechny a celé město by zkazil. Ale letos padl los na jedinou dceru našeho krále. Král sice rozeslal posly na vše čtyry strany světa, kdyby se kdo našel, kdo by draka zabil a dceru jeho vysvobodil, že by mu ji dal za manželku a k tomu půl království, neb ji má tuze rád, protože je panna nadmíru krásná a hodná; ale potud nikdo se ještě na to nevydal a tak už zejtra ji mají na smrt vyvést.“ – „Tedy vydám se na to já,“ řekl královic, a hned šel ku králi a pověděl mu, že on chce toho draka zabít a dceru jeho vysvobodit. Král byl z toho velice potěšen a slíbil, že mu ji dá za manželku a k tomu půl království.

Na druhý den ráno vyvedli pannu do kapličky; královic vsedl na svého koně Bělouše, vzal s sebou psa Hnědouše a po straně si připásal svůj meč Samorost, a tak jel do skalky a postavil se před jeskyni, z které ten drak vycházel. Tu najednou počne pes Hnědouš štěkat, kuň Bělouš se vzpínat, a meč Samorost mrskal se královi v ruce jako živý had; z jeskyně ozval se hlas, jako když hřmí: „Mám-li tu už svou potravu?“ – „Máš,“ řekl královic, „a budeš jí mít dost!“ Tu drak vystrčil z jeskyně hlavu, a když viděl královici k boji připraveného, zařval, až se skála třásla a stromy se ohýbaly, z očí mu jiskry sršely, z nosu valil se dým jako dva sloupy

a z hlavy šlehal mu plamen. Ale královic nemeškal a obořil se na něj mečem Samorostem, pes Hnědouš trhal ho zubama a kuň Bělouš kousal ho a kopal kopytama. Dlouho ta půtka trvala, až se konečně rozhodla na štěstí královicovo a na neštěstí drakovo. Drak ležel zabitý, třiatřicet sáhů zděli, a krev z něho se valila jako řeka.

Král nevěděl radostí, co má počít, když mu královic přivedl zase dceru zdravou a veselou, a hned poručil, aby to černé sukno všude sundali a celé město aby potáhli červeným sukem na znamení radosti. Brzy potom vyplnil král, co slíbil, a dal královici svou dceru za manželku, i přijal ho spolu za krále a po smrti své za svého nástupce. Tak potom byli všickni nějaký čas vesele a šťastně živi; ale dlouho to netrvalo.

Jednoho večera hleděl mladý král oknem a viděl k půlnoční straně hluboko v lese veliké světlo. Druhého viděl to světlo zas, a třetího zas. I podivil se tomu velice a řekl své paní: „Divná věc, má zlatá paní! Už jsme nyní spolu bezmála rok, a potud jsi mi ještě neřekla, co to světlo v lese znamená, které každého večera vidím.“ Mladá královna velice se toho ulekla a prosila ho: „Nežádej sobě toho vědět, ani na to nemysli, bylo by to na tvé i mé neštěstí!“ Ale jemu to nedalo pokoje, i usmyslil si, že se tam příští noci sám podívá, co by to bylo.

Když se pak už setmělo, připásal si mladý král svůj meč Samorost, osedlal si svého koně Bělouše a vzal s sebou psa Hnědouše a jel do lesa k tomu místu, odkud se ta záře svítila. Ale čím hloub do lesa přicházel čím blíže toho místa byl, tím více tratila se záře, až potom už pro samou tmou v tom pustém a neznámém lese nemohl dál. I slezl s koně, a že bylo zima, rozdělal si oheň, přikládal a ohřívá se. Nenadále vyskytla se tu odněkud stará babice: „Ochych! panáčku, zima, zima!“ a celá se zimou třepetala. – „Pojď sem, babo, ohřej se.“ – „Ochych! ráda bych, ale když já se toho vašeho koně a toho psa bojím.“ – „Nic se neboj a sedni k ohni blíž.“ – „Ale ale, zlatý panáčku, dovolte, abych jen toho koně a toho psa trochu tím proutkem švihla a od ohně odehlnala.“ Tu vytáhla proutek, švihla koně Bělouše a psa Hnědouše a hned oba zkameněli, a než se toho mladý král nadál, přitočila se k němu, švihla ho proutkem a hned taky zkameněl.

Nynčko je čas, abychom se podívali, co ten mladší bratr královic dělá. Ten mnoho cizích zemí sjezdil a mnoho divných věcí viděl a když už docházel rok a den, vracel se zas domů a přijel lesem k onomu velkému dubu, kde se byl s bratrem rozloučil. Když tu bratra nenašel, vytáhl z dubu jeho nůž a velice se ulekl. Nůž byl po jedné straně celý rezem pokrytý, ale po druhé se lesknul jako sklo. „Bratr není ani živ, ani mrtev,“ pravil k sobě sám, „ale dobře s ním není! půjdu ho hledat.“ A hned obrátil koně a jel za bratrem tou cestou vpravo. Jel dlouho lesem, až se konečně dostal ven a přijel do toho velkého města a zrovna také do té hospody u brány, jako před rokem jeho bratr. Hospodský, jak ho uhlídal, hned ho s velikou uctivostí přivítal a pravil: „Ach, Vaše královská Milosti! jakou starost ráčili jste nám učinit! Tři dni hledáme Vás na všech místech a její Milost, vaše krásná paní králová, ani se nedá potěšit.“ Hospodský myslil, že je to mladý král, protože ti dva bratří byli k sobě tak podobní, že nikdo jednoho od druhého nerozeznal. Z té řeči mladší královic už věděl, že tu bratr jeho byl a čím, ale nechtěl se prozradit. A když se to rozneslo, že se mladý král zase vrátil, přišli pro něj dvořané a vedli ho do hradu. Mladá králová s velikou radostí běžela mu naproti, líbala ho a domlouvala mu: „Tři noci jsme pro tebe oka nezamhouřila, a co jsem strachu o tebe vystála, že tak dlouho nejdeš, a co se ti stalo!“ On ale mlčel, a když se ho ptala, kde tak dlouho byl, vymlouval se: „Byl jsem na lovu, přišel jsem hloub do lesa a zabloudil jsem.“ Tak se s tím ona spokojila.

Ale když nastala noc a všickni šli na odpočínutí, položil královic do lože mezi švakrovou a mezi sebe svůj meč Samorost. Králová se tomu divila a ptala se ho, co to znamená a že toho dřív nikdy nedělal? On ale pravil: „Učinil jsem slib, že se po tři dni a po tři noci tebe ani nedotknu. Neptej se, krásná paní, proč, však bohdá brzy se dovíš!“

Hned už prvního večera pozoroval královic, když kouknul oknem, že bylo na půlnoční straně v lese veliké světlo. Druhého večera viděl to světlo zas a třetího zas. I ptal se králové: „Pověz mi, krásná paní! co to světlo tam v lese znamená, které každého večera vidím?“ Ona se

tomu podivila a pravila. „Však jsem tě už jednou za to prosila, abys toho sobě nežádal vědět, ani na to nemyslí, protože by to bylo na tvé i mé neštěstí!“ Královic neříkal nic, ale hned si pomyslel, že tam v lese u toho světla musí svého bratra hledat.

Druhý den, když se už setmělo, připásal si svůj meč Samorost, osedlal si svého koně Bělouše, vzal s sebou svého psa Hnědouše a jel do lesa k tomu místu, odkud se ta záře svítila. Ale čím hloub do lesa přicházel a čím blíž toho místa byl, tím více tratila se záře, až potom už pro samou tmou nemohl dál. I slezl s koně, a že bylo zima, rozdělal si oheň, přikládal a ohříval se. A když se mu oheň rozhořel, ohlédl se královic kolem a viděl podle sebe zkamenělého koně, zkamenělého psa a poznal svého zkamenělého bratra. Vtom se mu tu odněkud vyskytla stará babice: „Ochych! panáčku, zima, zima!“ a celá se zimou třásla. – „Pojď, babo, a ohřej se.“ – „Ochych! ráda bych, ale když se toho vašeho koně a toho psa bojím.“ – „Neboj se, babo, nic a sedni k ohni blíž.“ – „Ale ale, zlatý panáčku, dovolte, abych jen toho koně a toho psa trochu tím proutkem švihla a od ohně odehnala.“ Tu vytáhla proutek, švihla koně Bělouše a hned zkameněl. Ale pes Hnědouš jí uskočil, štěkal a skákal okolo baby. Baba po něm šlehala proutkem, ale pes nikdy jí do rány nepřišel.

Královic měl už od počátku na babu dobrý pozor a vida, co dělá, a že mu už koně Bělouše zkamenila, přiskočil k ní, když se tak rozháněla po psu, a vytrhl jí pozadu znenadání z ruky. „Teď tě mám, zlořečená babo! a běda tobě, neuděláš-li, co poroučím: na kusy tě dám tomu hnědoušovi roztrhat.“ – „Ochych, zlatý panáčku! ochych! všechno vám udělám, jen mi ten proutek zase dejte.“ – „Tuhle těm třem kamenům a mému koni dej zase život: nedáš-li, babo!“ – „Dám, panáčku, dám. Tuhle máte skleničku s živou vodou, pokropte ty kameny a budou zas živi.“ – „Sama jsi zkazila, sama naprav!“ Baba musela poslechnout, a jak ty čtyry kameny – mladého krále, psa Hnědouše a ty dva koně Bělouše pokropila, hned obživli, jako by je byl ze sna probudil. – „A tu máš odplatu za svou práci!“ pravil královic a jednou ranou babě svým mečem Samorostem hlavu sťal. Ale tu najednou jako by byl hrom udeřil, tak se země zatřásla, a místo baby stála před královicem krásná, tak krásná panna, že se až bál na ni podívat, a děkovala mu, že ji z dlouhého a zlého zakletí vysvobodil. „Já jsem královna této země,“ povídá ta panna, „a tu jsou moji poddaní.“ A když se královic po nich ohlédl, viděl místo lesa veliké krásné město, a ze všech stran hrnuli se k němu lidé: staří, mladí, vzácní i sprostí, a všickni mu děkovali za vysvobození a jmenovali ho svým králem.

Potom se ti dva bratři s velikou radostí zas vrátili do hradu, a mladá králová nemohla ani svým očím uvěřit, když viděla, že tu místo jednoho pány dva, až pak mladší královic jí všechno pověděl, co se stalo, a proč dával mezi ni a mezi sebe do lože meč Samorost.

Brzy potom byla hlučná svatba toho mladšího královice s tou královnou, co byla zakleta v lese, a trvala celé tři neděle. To vám bylo radovánek a veselostí, a co pití a jídel! Ten, co to povídal, také tam na té svatbě byl, koláčky jed a víno pil: škoda jen, že nic neužil mimo laskomin!

- 1) Převyprávěj stručně pohádku vlastními slovy.
- 2) Která známá filmová pohádka je podle této předlohy natočena? S jakými změnami?
- 3) Najdi charakteristické znaky klasické (lidové) pohádky – typický úvod, závěr, nadpřirozené bytosti, číslovku (kolik princů, cest, koňů...), vyjmenuj vlastnosti, které zvítězily.
- 4) Která krutá věc v pohádce zůstala? (Jakým způsobem potrestal princ babici?)
- 5) Jak se jmenovali členové královských rodin? Jak vypadali? Jak vypadaly jejich zámky? Je zde nějaký popis (věci, zvířete, člověka, místa...)?
- 6) Odpovídá rozdělení textu do odstavců podle schématu 1 odstavec = 1 dějový krok, nebo jsou odstavce dějovými bloky?
- 7) Zabývá se autor detaily, např. proč byla královna z lesa zakletá? O co mu jde především?
- 8) Právě jsi shrnul typické znaky K. J. Erbena. Srovnej tento styl s B. Němcovou.
- 9) Vysvětli slova královic, lože, psice, půtka, 33 sáhů zděli, švakrová, všickni.
- 10) Co museli princové vykonat, aby získali manželku?
- 11) Která vlastnost stála staršího málem život?
- 12) Která kouzelná věc ho o život připravila a která ho probrala k životu?

Řešení:

- 2) Třetí princ, např. ve filmové verzi jsou princové tři, rozhodují mezi hodnotami; nemusí o princezny bojovat s drakem
- 3) a) typický úvod: byl jeden král; b) typický závěr: byla svatba a jedlo se a pilo...; c) drak, živá voda, čarovný proutek; d) dva koně, dvě princezny, dvě cesty... e) musí překonat překážky f) odvaha, dobrota, věrnost
- 4) Usekl babě hlavu
- 5) Nejsou zde jména ani popis.
- 6) Není členění do odstavců, ale do dějových bloků
- 7) Detaily Erbena nezajímají, jde mu hlavně o základní dějovou linii.
- 8) Němcová je mnohem popisnější, uvádí spoustu podrobností, věnuje se motivaci postav – proč tak jednaly.
- 9) princ, postel, fena, bitva, sáh je stará jednotka délky (1,8 m), na délku, švagrová – manželka bratra, všickni
- 10) První princ musel zabít draka, druhý osvobodit bratra
- 11) Zvědavost
- 12) Kouzelný proutek, živá voda